

PUSZTASÁG

VIERA BENKOVÁ

I.

Itt, ezen a pusztaságon, a háború óta homokdombokat kalmozott föl a szél; később árvíz nyaldosta és sűrű gyomnövényzet lepte be őket. A víz, főleg tavasszal és ősszel, métereket mart el a parttól. Áttört a nádasokon meg a sáson. Ősz elején leereszkedtek a ködök, nyáron pedig, mielőtt az első záporok átvonultak s a gőzölgő vizek fölött ragyogni kezdett a nap, dühös, vérszomjas szúnyograjok keringtek a levegőben. Minden állat éberébbé és harciasabbá vált. A kígyó kígyót vagy békát mart meg, a béka szúnyogokra vagy az orra előtt röpködő mámoros, de éber legyekre vadászott, a gólya pedig úgy leste a sohasem éber, de mindig éhes békát, mint maga az ágas-bogas, mozdulatlan méltóság. Az életben maradt lények pedig sokasodtak, nyüzögtek, mint a hangyák, vagy dagadtak, mint a sár, ha átcuppog az ember csupasz lábujjai között. Az élet itt, ezekben az állóvizekben és mocsarakban is vadul burjánzott, le a homokdobról, majd föl ismét a csillogó ezüst vagy arany homokra, mely nem fékezte, hanem ellenkezőleg, támogatta, ritmizálta ezt a mozgást. A szelek a kukoricaüszögöt is szétszórták, s olykor a rózsakentek súlyos, részegítő illata is elért idáig a nádasok mögül. Az ember úgy érezte, hogy azok a kertek nem is a valós világ részei.

Nem messze húzódott innen a homok és a pusztaság nyüzsgése elől hátráló öreg város pereme. A pusztaság pedig lassan-lassan az öreg város felé nyomult. Először azokat a vénséges vén házakat kerítette hatalmába, amelyek már emberemlékezet óta itt állnak, s amelyeket senki sem tatarozgatott. Csak vének és kóbor ébek moztak a tájéukon. A partnak szorított házak öregesen ziháltak, asztmás tüdővel érzékelték az őszt és a tavasz jövetelét. Kedvetlenül szemlélgették az új lakótelepeket, amik nemcsak a kertek felszínét, hanem a teret és a távolságot is kicsipkézték, s az emberek sor-

sába is belenyúltak... Egymással családias jó viszonyban álló és egymást javarészt közelről (este a kiskocsmákból, reggel a piacról, kora este pedig a Duna-partról) ismerő emberek kezdtek magukba zárkózni a kertjeikben és a házaikban, vén fáik fedele alá, rózsa-, saláta- és hagymasoraik közé. Leültek megszokott pohár borukhoz vagy sörükhöz, családjuk körébe, amit a pusztaság és a posvány közepén egyszerre csak fölfedeztek. Senki sem hitt a változásban, legkevésbé a posvány és a nádas. Az állóvizek tovább lehelték a bűzt. Idővel mégis meg kellett hátrálniuk. A nádasba friss homok ömlött, s vipera gyanánt settenkedett a vizek körül. A vizek hátrálni kezdtek. A folyóhoz azonban nem juthattak el, mert az utat már régen elvágták, s egyik napról, egyik éjszakáról a másikra homokdombok nőttek a földből. A mocsár és a puszta élete a saját bűzében, a saját kiszikkadó mézgájában fuldokolt; a mocsarak tüdeje zsugorodott, kapkodva lélegzett, s akadozva szedte az egyre fogyatkozó levegőt. A madarak lassanként átröpültek a folyó túlsó partjára, a sárba, a füzesekbe s a ritka, pár éven belül pusztulásra ítélt nádasokba. A bogarak is hurcolkodni kezdtek, bábjaikkal. A hangyabolyt elnyelte a homok. Forró nyarak jöttek a többi lényekhez és növényekhez hasonlóan szaporodásra vágyó juharcák utolsó ejtóernyőikre. A szelek tüdeje megfeszült, lélegzetüket visszafojtották, újabb vízfelületre bukkantak, fölborzolták, és elszállták a folyó felé. A békák nem úsztak többé, csak a homokon vonszolták hőségétől és szomjúságtól elgyötört testüket. A napos homokhegyen kiszáradtak, mint valami afrikai sivatagban, s a halál forró, szomjas és eleven volt, mint maga a homok is. A vízbe lyukakat ástak; fölkutattak mindent, ami oda bújt. Ezen a golgotás mezőn csak félig eleven és félig holt alakzatok maradtak, s nagy biztonsággal birtokolták ezt a világot és térséget, a mágikus könt, ahol fönnmaradtak, míg a víz élt és áramlott. Az élet többi alakzatai beköltöztek mélyen a homok alá, a földbe és az agyagba, a fenékre, s míg régi alagutakat romboltak össze, újakat építettek.

Itt-ott az élet szokásai is megváltoztak. Változott a ritmusuk. A hangyaboly idővel megfehéredett vagy megsárgult, ami eddig piros volt, megszurkült vagy hamuszín lett, környezete szerint. A madárvilág átköltözött a tetőantennákra, s minden vízilénynek nyoma veszett. Csupán egy makacs szürke verébcsapat, néhány odaszelfűlt, de megszeppent galamb s itt-ott néhány fülemülecsalád maradt a helyén. Főleg a fecskék vették észre nagyon gyorsan, hogy a beton panelházak eresze alatt kell fészket rakniuk. A gólyák

megvetőn hagyták el a homokot. Eltűntek más folyóra, más mocsarakba, más emberek közé.

Az emberek beton és téglá közé szorították a folyót, ágait rövidebbre fogták vagy megnyújtották. Vad folyását fehér vitorlások barázdálták, fenekét hatalmas vaskéz túrta föl, homokot, csak homokot és homokot vájva belőle... Zavarták folyását és vízivilágát, a halak és a békák életét; az utóbbiaknak ismét szomjasan kellett szökdécselniük a magasra halmozott parti homokdombokon. Az emberek megkergültek. Kora reggeltől késő éjszakáig nem szűnt meg itt a forgalom. A homok csak nőtt, csak halmozódott, s mihamar ellepte az egész parti sávot. A zöld kertek eltűntek a pusztaságról. Ellepte a névtelen, kivilágítatlan utcák népes házait is, ahol a lakók paradicsomi függetlenségben éltek. Nyugtalan vérű csavargók költöztek a vén, gazdátlan viskókba és az összetört autóbuszokba, ahonnan egyszerre csak füstkígyók hajladoztak az ég felé. Szaporodtak a súlyos szociális esetek, nőtt a bűnözés, s váratlanul a halál is megjelent.

Egyszer télen egy magasra halmozott homokdombon két emberkezet, egy fejet, egy pár lábat, egy öregasszony-tetemet túrtak ki a sertések. Valaha egy ház és egy felvonulási épület állt ott. Olykor egy-egy kutya vagy macska tévedt ide, posvány övezete az egész környéket, majd aprószigetté alakult az egész terep, ahova csak vadászok látogattak el, legalább kora ősszel és egy ízben tavasszal. De senki sem nézett bele annak a háznak vakon bámuló üvegszemébe, amely mögött Tereza morzsolgatta éppen utolsó éveit.

II.

Mocsári szöcske, mezei poloska, temetőbogár, homoki bolha — mi minden nyüzsg itt! Amott, messze mögöttem, valahol a mezőn túl, gólyák mentek bele a salátába, s ugyancsak galádul taposák az én szép, zöld salátafejeimet. Bogarak kezdtek folyosókat ásni a homokba, s az emberek nem zaklatnak többé. Miért is tennék? Magam vagyok itt, mint ez a ganajtúró bogár, aki itt szerencsétlenkedik a galacsinnal. Hagyj már békét, Sivka! Miért nem nyugszol? Jól van no, kapard ki a mancsoddal azt a nyomorult bogarat, majd belecsíp a sóvár képedbe. Nem lesz örököd belőle. Várj ki egy jó szürke egeret. Az lesz a jó csemege. Magam is megfoghatom neked. Jól fogsz lakni vele. Nekem meg étvágyam sincsen. Tegnap nem volt mit ennünk. Tudom, hogy csupa panasz voltál. Hallot-

tam, hogy az éjjel vinnyogtál, piszok. Na jól van, jól van. Nem túlzom én el, csak mondom, hogyan élünk mit itt magányosan, abban a szürke világban, a homok közt, ami csípi a szemünket, és sírnunk kell, mert a szerencsétlen szomszédok egyre sírnak a kerten túl, amiért a világ legszebb zugából el kellett hurcolkodniuk. A reggelek szépek itt, amikor tavasszal a madarak ide költöznek, amikor minden megelevenedik.

A néni ke görnyedten motozott az ágyások között, körös-körül gölyák köröztek, s a kék ég magasában lökhajtásos gépek húztak el, föl-fölmorajlottak, fényes fehér gázcsík tündökölt, s lassan enyészni kezdett az égen...

Miért nem jár a postás? Mondd meg nekem, Sivka! Ki tudja, mikor írta Vlado az utolsó levelet! Hajaj, az bizony régen volt. Akkor volt itt a nagy víz. Kiöntött a Duna, hátunkban a Száva hömpölygött, a gölyák ugyanúgy köröztek a házunk fölött, mint ma. A víz meg csak nőtt, s a postás egy kis, fekete csónakon volt kénytelen kievickélni hozzánk a kertek közé. Miosoda élet volt az! A másik város alatt, ahol születtem, hajók állomásoztak. A parton fehér egyenruhás tengerészek sétálgattak, napernyős dámáknak nyújtották a karjukat. Eleredt a zápor, Sivka, s futottunk a zöld szárnyék alá, ahol matrözzenekar játszott. Keringőket, keringőket... Így forgott akkor, Sivka, a világ...

A néni táncolni kezdett. Ott keringett az ágyás körül, fejét oldalra hajtotta, és suttogott. Ifjú éveinek muzsikája lett volna ez? Halotta azt a muzsikát, s követte az ágyásokon át. Rögökbe és kitépett gyomokba botlott. Az apró tenmetű Sivka nézte gazdasszonyát, figyelte mozdulatait...

Hol van az már, Sivka! Te még nem is voltál akkor a világon! Kiskutya korodban, akkor kaptam azt a legutolsó levelet. Idegurultált a kerembe, nyüzszítettél, és kilelt a hideg. A lábamhoz dörögöltztél, de a nővérem elkergetett, ám amikor ő is elment, a szegény, sorrendben mindjárt utánam te lettél a fő gazdasszony... Legszívesebben, ne mondd, tudom én, a mocsár táján szóktál kószálni. Az volt csak az élet, ott volt csak igazi szerelem! Csapta neked a szelet fekete is, vörös is, szeplős meg szürke is. Volt ott a te fajtádból mindenféle...

Mennyi nép nyüzsgött fiatalkoromban a város szélén, a folyóparton! A vásárban bocskort árultunk. A megboldogult Vlado mesélte, míg csak el nem ment Kanadába, hogy annyi cipőt meg bocskort eladott a vásárokon, hogy egész életre futotta a pénzből.

Föltámadt a dunai, a tolakodó és jeges szél. Csontig átfújja ez az embert. Átfúj minden zugon és résen. Főleg Sivkát és a nénit gyötörte ez a szél, különösen télen, amikor könyörtelenül kiűzte őket a kuckójukból, s odakint még rosszabb volt nekik. Ezt a dunai szelet emlegette Vlado is, ahogy a parton sétálgattak. Itt most panelházak állnak lélektelenül és testetlenül, mint megannyi fenyegetés, mint maga a rideg jövőendő. Rengeteg itt az új ember, csupa messziről ideszakadt lélek, ahogy apám szokta mondogatni. Még a várost sem ismerik ezek, s nem is fogják ismerni soha. A szomszédok régen elmentek, s itthagytak minket a dunai szél kénye-kedvére. Sebaj. Ugyan mikor tudtál a szomszédaidra támaszkodni...?

Nem hátrálok meg. Veled maradok, Sivkám, míg csak fel nem fordulok, míg csak a homok be nem takar, s akkor jó melegünk lesz. Nézd ezt a ronda férget! Nézd, milyen vígan zabálja a salátámat! Én itt küszködöm veled, ő meg nagy otthonosan befalja. Szívesen neked adnám ezt a hernyót, Sivka, de mit kezdenél vele?

Azokban a panelházakban nekem is följárlottak egy szobát. Mire mennék vele? Hiszen az ősz, öreg szomszédasszony is, amikor legutóbb itt járt, csak sóhajtozott, és helyeselt, hogy jól választottam. Nem hagyod magadat, míg én ott csak sírok meg sírok. A gyerekek úznének el a háztól, a vőm meg morog. Mire az öreg a földön? Én meg csak sírok... Sírj, úgy kell neked, ha nem tudod, hova légy... Hát mi hova leszünk, te kedves, szürke Sivka!

A ház teljesen a föld fölé görnyedt, mint a nénike, akinek minden tagja fáj, s csontozata összeaszott, mint a vén fák gyökerei. Nyögdécselt az erőfeszítéstől, főleg akkor, ha fújt a szél, de igazi, ádáz ellensége a nyirok volt. Belopta magát a falakba, egészen az ablakokig fölszivárgott, s az ablakok fája dagadni kezdett tőle. A nénike és Sivka, a hűségese, de mogorva vén eb mindig csak a kertben szöszmötölt, ahol a gaz magasra, egészen a korhadt diófa ágabogáig nőtt. Jóllehet a gyom óriásivá magasodott, a homokáradatban, a jó öreg folyam közelében el-eltűnt. A kertben a nénike két sor hagymát, fokhagymát, salátát és néhány fészeknyi burgonyát is termelt. Az utóbbi buja virágzásnak indult, de hirtelen kiszáradt. Sivkával együtt az ételek legízletesebbike gyanánt ették ezt a burgonyát. Olykor mégis békák lepték el a burgonyaágyást. A mezei poloskák ugyanakkor a salátát dézsmálták ínycsemegeként. Nap és meleg híján a nénike sorvadozott. Sivka megvinnyogta a holdat, a szelet, az egereket és patkányokat s még önmagát is. Mindketten sorvadoztak, senki sem nézett feléjük...

Az éjszaka hideg volt. A vert falú ház a legkegyetlenebb hideget is átvészeli. Sivka és a nénike, akiket évekkkel ezelőtt a homokdombok közt felejtettek, az időjárás szeszélyeinek s főleg a szív és a test mardosó nyavalyáinak kitéve fagyoskodtak. Leginkább ezen a télen csapant meg az erejük. Annyira vacogtak, hogy már egy-egy tűzre vetett fahasáb sem bírta fölmelegíteni elgömberedett tagjaikat. Előbb Sivka melengette a nénikét, majd megfordítva. Hideg holdfény bámult be az ablakon. Ábrázata azokat a hideg hajdani éjszakákat juttatta a nénike eszébe, mikor Vladót várta, hogy ösvényt taposson a fő utcáról az ablakáig. A folyó is hátrálóban volt. A néni erősen csodálkozott, hogy a folyó valahogy visszahúzódik, s szorongott is emiatt. A vízhez még fűzte őt valami, de mostanában a folyó is lemegy, a gólyák is, aztán...

A ház résein át beljebb nyomult a szél. Az ablakokon kartondobozok zörögtek, nekik kellett volna megvédeniük a két élő, fonynyadt lelket. A ház nyögött, görnyedezett és ingadozott. A diófától a föld felé, a vén juhar lába elé billent. Gyorsan megroggyant, s a juhar a háztető fölé nőtt. A kis ház eltűnőben volt. Senki sem kérdezte, senki sem tudott róla, legfeljebb a régi telekkönyvben szerepelhetett, az öreg K. mester nevén. A két nővér örökölte, végül csak ő és Sivka. Eljártak ide a falusiak is, de tartózkodón viselkedtek. Csak a kertjük érdekelte őket. A homok pedig nőtt, s hajtotta őket kifelé a világból, s ebbe senki sem gondolt bele mélyebben. A nénit pedig hibáztatták, hogy nem bír lemondani a múltjáról s behurcolkodni egy új épületbe. A vén fát átültetni nehéz ám...

A folyót is átköltöztették, dűnnyögte a nénike a konyhában, s elhessegette a tányérról a sárga cserebogarakat és svábbogarakat, amik éjjel a kamrában a lábára is felmásztak...

A reggel iszonytatóan hűvös volt. A néni megtapogatta a szürke kutyát. Sivka teste merev volt. A néni gyömöszölte, húzta a meleg közelébe, de nem volt segítség. Úgy sírt, mint egy kisgyerek, akinek a gyermekkorától kell búcsúznia.

Kibotorkált a fáskamrához, ahol a rozsdás szerszámokat és tehermédek kukoricacsutkáját tartotta. Szüksége volt rá, ha a víz eltalálná vágni a világtól s a homok a várostól. Apja vén kucsmáját is kirágtta már a moly, azt is fáskamrában rakta el... A néni Sivka fölé kuporodott. A kuya nem lélegzett. Úgy rémlett, mintha vakkantott volna. Merev lett, csontmerev.

Elrejttem a juharlevelek között, s tavasszal a juharfa alá temetem,

hadd énekeljen neki, mint egy vén hegedű. Hadd vinnyogjanak együtt az acél holdra...

A reggel, mint a juhar levelei, fehér volt. Évről évre kevesebb hó hullott le, s ezen a nénike nem győzött eleget csodálkozni, de a homok mennyisége nőttön-nőtt. Ismét fújt az a barátságtalan szél, a mezők és az öregek ellensége. Bámulta a néni a hatalmas kotrógépet, amely fél kilométernyire a házától a földet túrta, s úgy rémlett, hogy közben a kertje felé közeledik.

Pár hónap múlva a néni valami keszeg lóra hasonlított. Te gebe, mondogatta neki az apja, ha valamiért megharagudott rá...

Vlado leveléről azonban nem feledkezett meg. Csontos ujjaiával az asztalfiókba túrt, s egy apró női táskában rátalált az elsárgult levélre. Repedezett szemüvegét órrára illesztette, az ágy szélére, ült, és selypesen motyogni kezdte az ismert, az emlékezetből tudott szavakat. Ott is hideg volt. Odakint csak az a kora tavaszi napfény mutatta meg magát, amelyiknek foga van, követte hát...

*Kedves, másnak szánt feleségem,
én már túl leszek a tengeren, mire ezt a levelet megkapod. Tudom, hogy szomorkodni fogsz. Az én szívem is elnehezült. Apád kemény lelkű ember, amiért küzdött a világba, tőled messzire, pénzt keresni. Visszatérek, és bebizonyítom neki, hogy érdemes vagyok rád. Te éppen eleget szenvedtél mellette, de nem lázadhattunk föl az akarata ellen. Ég veled hát. Írd meg nekem, hogy s mint éld meg a nővéreddel, aki nem becsül téged. Sokszor gondolok rád és beteljesületlen szerelmünkre.*

A te mindig hű Vladód

Kanadában, 1930. április 23-án

A juhar lombja már régen lehullott, közeledett az új tél. Földmérők érkeztek a homokra, s nyomukban kotrógép cammogott. Kikotort mindent, a korhadtt avart is a kifűrészelt juhar- és diófa alól. A homok is ugyanúgy hátrált a vas elől, mint a korhadtt avarba temetett két kis csontváz.

A ház végképp szétesett. Senki sem tudja, hogy itt valaha egy ember otthona állt. A homok hallgat, mint a közeli folyó, amely a várostól az új város irányába kígyózik.

Ugyan hány ilyen sorsot fedett már be vagy föl a homok?

KONCSOL László fordítása